

flattieret, wird von keinem Geist Gottes angeblasen. Ein Prediger muss die Seelen gewinnen und nicht die Worte verkaufen«. (Što se tiče stila mojih propovijedi, on je ustrojen prema običnim ljudima, jer propovjednik, koji sam sebi laska uzvišenim riječima nije ispunjen duhom Božjim. Propovjednik mora da osvaja duše a ne da prodaje riječi).

Međutim, baš onda kada je riječ o približavanju običnom čovjeku, vidi se koliko to mnogom svećeniku može da bude teško. Onda se vidi da mnogi pa i napredni svećenici često nemaju ni najbljedih predodžbi o tome kako izgleda rad u tvornici ili poduzeću. Kler ne bi smio da živi kao kasta.

I najzad, svećenici bi danas trebali, kako reče Claudel, manje propovijedati o Bogu a više o paklu. Ja dodajem: i o čovjeku. Sva moderna filozofija, svi filozofski i socijalni sistemi stavljaju akcenat na čovjeka, a to je radilo i rano kršćanstvo koje je oslobodilo ženu, robove, otvorilo ubožnice i leprozorije. Jer Bog, kako ga ponekad znaju shvatiti propovjednici, djeluje često kao neki princip odvajanja od naše braće ateista, a to nije u intenciji propovijedi, koja treba da ujedinjuje, i to ne u smislu nametljivog »konvertiranja« ateista dakako.

Ivan Pederin

SVETI ĆIRIL

I

U devetom stoljeću, kada klice razboritog djelovanja bijahu dovoljno sazrele da urode cvijećem i plodom u političkom, a još više u kulturnom životu, »sveta braća« Ćiril i Metodije, »slavenski apostoli«, »učitelji Slavena«, kako ih nazivaju nazivaju izvori i literatura, udarili su čvrst temelj sudjelovanju Slavena u općem razvoju istočnog i zapadnog svijeta. Njihovom zaslugom jedno slavensko narječje, koje bi se tada okrstilo nazivom »barbarski«, postalo je književnim jezikom naroda, čiji su jezici međusobno kudikamo srodniji od germanskih i romanskih. U svom daljnjem razvoju taj se jezik oblikovao ne samo kao crkveni nego se i toliko usavršio da je kod većine Slavena mogao zauzeti ono mjesto, koje tje drugdje imao latinski. Ali on je, prema tadašnjem naziranju, bio i nešto »novo«, pa je trebalo i vremena i napora da prevlada uvjerenje da može stajati o bok već udomaćenom grčkom i latinskom jeziku. Zaprepaštenje ne iznenađuje, čak ni onda kada se s njm susrećemo i ondje, gdje mu se ne bismo nadali.

Stoljećima smještaj Slavena bijaše, u neku ruku, periferijski prema području, na kome se sačuvala baština zapadnorimskog carstva. Tu, kao i drugdje, Rimsko-katolička Crkva je ne samo preuzela nego i, po slobodnu nahođenju, oplemenila tekovine antikne kulture. Krug sredovječne crkvene povijesti donekle je uži od kruga stare; ograničen je na

romanske, germanske i djelomično slavenske narode. Crkva će ga rado proširiti a da bi ostvarila poslanje, koje joj je sam Bog odredio; djelovat će u skladu s raspoloženjem mladih naroda, koji su se tek pojavili na povijesnoj pozornici a trebaju vjere i kulture, jednom riječi kršćanstva. Na ostvarenju svog uzvišenog cilja raidit će kroz čitav srednji vijek dok ga ne dovede na srazmjernu visinu pa da ga prenese i u novo doba. Tu i tamo će koračati po trnovitu putu, ali će umjeti i prebroditi opasnost, koja odjekuje u programu »cuius regio, illius religio«. Prijeći će od partikularizma na univerzalizam, pa će, iako uz prolazna skretanja sad na jednu sad na drugu stranu, ispravno uočiti i uvažiti potrebe i želje novih naroda.

Sve to vrijedi i za Slavene i za slavensko bogoslužje.

Na jednoj je strani zapadni svijet, na drugoj Bizant, koji, i pored opasnosti sa strane islama i Slavena, stoji na čvrstim temeljima antičke, grčke kulture, rimskog poimanja države i kršćanskog nazora o svijetu i životu. Zamijenili su se naziv »grčki« nazivom »latinski«, zaokružuje se cjelina, u kojoj su i Zapad i Bizant. Borba između Crkve i države, carstva i papinstva, koja vjekove i vjekove drama Zapadom, ne odjekuje u Bizantu. Ali ovdje misijsko-vjerska revnost u širenju kršćanstva kadšto malaksa u sporovima oko ikona. Nazori, svojstveni na jedan način Zapadu, a na drugi Bizantu, iako nisu bili nepoznati svetloj slavenskoj braći, ne bacaju svoju sjenu na njihovu djelatnost; dapače oni im daju jak poticaj, da svim svojim silama, marom i sposobnošću sudjeluju u ostvarenju božje promisli.

Na Istoku su postojale liturgijske knjige na znatnijim narodnim jezicima, u Grka, Kopta, semitskih Etiopljana u Abesiniji, u pokrštenih Gota na donjem Dunavu. Zašto da ih ne bude i u Slavena? Svetoj braći jamačno je bilo poznato da se u krajevima, koji su im u mladim godinama bili na dohvatu, liturgija čitala grčki, a svećenici i redovnici, kad su bili rodom Slaveni, da su narodu propovijedali i poučavali ga u njegovu materinskom jeziku. Nije bilo lako riječi svagdašnjeg govora prilagoditi vjerskim pojmovima. Ovo nije moglo u prvom redu ostati nezapazeno Ćirilju, koji je raspolagao genijalnom filološkom nadarenošću i opsežnim znanjem.

II

Sveta braća rodila su se u Solunu, drugom glavnom gradu istočno-rimске države. Po svome smještaju na velikom zaljevu Egejskog mora, grad je od davnine do naših dana od velikog trgovačkog značenja. U njemu se visoko cijenila i gojila grčka umjetnost. Okolica je već od 6—7. stoljeća proniknuta slavenskim životljem; slavenske su općine tada, kao i dandanas, dopinale do gradskih vrata, a slavenski je govor bio dobro poznat i u samom gradu. Konstantin, koji je tek pred smrt uzeo monaško ime Ćiril i po kome je bolje poznat, rodilo se g 826/827; stariji Metodije prije g. 820. Ime Metodije je u ono doba u uporabi samo kao monaško ime; svjetovno bi moglo biti Mihajlo. Obično ih smatraju Ćircima ili greciziranim Slavenima. Ovo će potomje biti vjerojatnije od prvoga, ako se uzme, da su rođeni od slavenskih roditelja, da su

s roditeljima svoje prve molitve molili na materinjem, slavenskom jeziku, da su zatim, prirodno, bili odgajani u grčkim školama, a svoje djelovanje razvijali najprije u grčko-kršćanskom krugu pa u rimsko-kršćanskom.

Legenda o sv. Konstantinu-Ćirilu, o kojoj će poslije biti riječ, spominje da im je otac Lav bio na visokom vojnom položaju *drugara*. Drugar je mogao biti zapovjednik konjice ili mornarice. U Solunu je otac sv. braće jamačno bio zapovjednik mornarice; nije trebalo pošto-poto da bude Grk po rođenju, a mogao je doći u Solun iz kojeg primorsko-dalmatinskog, hrvatskog kraja. Slaven ili Grk mogao je ovdje negdje boraviti u doba, kada su, u drugoj polovici 8. stoljeća i prvog 9., dalmatinski gradovi, iako posebne, autonomne upravne jedinice, bili u labavoj vezi s Bizantom, ali se utrao put obrazovanju teme Dalmacije poslije g. 842, koja je obuhvaćala sjeverne otoke Krk, Osor (Cres i Lošinj) i Rab te gradove Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik i Kotor. Mogao se oženiti Slavicom (Hrvaticom), iako se iz izvora ne može izvesti zaključak, da bi majka sv. braće bila slavenskog roda. Da oni od ranog djetinjstva misu govorili slavenski, teško bi odlično znanje toga jezika bili prisvojili, kao potpuno strani, u svom rodnom mjestu ili u kojem drugom kraju bizantinskog carstva. Metodije, kako napominje njegov životopis, započe svoje javno djelovanje kao upravitelj neke slavenske pokrajine; Ćiril stavlja u službu Crkve i širenja kršćanstva svoju vanrednu darovitost, filološku spremu, filozofsku i teološku obrazovanost. I jedan i drugi imaju svoje prolazne epizode prije nego što će nastupiti skladan zajednički rad, koji se neće više prekinuti.

Konstantin, nakon dovršenih prvih nauka u Solunu, dolazi u svojoj četrnaestoj godini u Carigrad, stječe odličan odgoj i obrazovanje, uči teologiju i filozofiju kod najvrsnijih učitelja, među kojima je bio i glasoviti Focije, potomji patrijarha g. 858—867 i 877—886, jamačno đakon postaje bibliotekar patrijaršije kod crkve Božje mudrosti — Hagia Sophia — pa učitelj filozofije na novoosnovanoj visokoj školi. Ističe se poznavanjem jezika, teološkim znanjem, vještinom u raspravljanju s ikonoklastima, odlazi s posebnim bizantinskim odaslanstvom, arapskom kalifu u prijestolnicu Samaru na Tigrisu sjeverno od Bagdada da riješi pitanja o zaštiti kršćana i danku, koji je kalifu imao plaćati Bizant.

Značajan preokret u životu sv. braće nastupa nekako u doba, kada s državnim prevratom god. 856. bizantsko carstvo krenu smjerom značajne političke i kulturne aktivnosti. Mlađi car Mihajlo III (842—867) uze u svoje ruke vladarska prava, a cijelu bizantinsku politiku vodi njegov ujak Barda. Polazeći od pristrane povijesti iz doba makedonske dinastije Mihajla III su prvotno označili »pijanicom«, poslije »velikim vladarem«. U stvari nije bio ni jedno ni drugo. Njegovo doba zapanjuje znatnim uspjesima, ali to nije njegovo djelo nego Bardino i Focijevo. Ističe se odlučna pobjeda nad Arapima god. 863, misionarska djelatnost sv. Ćirila i Metodija u Moravskoj, pokrštenje Bugara, početak borbe Rimske Crkve i Focija, koga je Barda bio doveo na patrijaršijsko prijestolje. Zametnuo se spor između Focija i patrijarha Ignacija (847—858; 867—877), obrazuju se dvaje stranke, Focijeva i Ignacijeva. Sve to baca svojju sjenu na mnoge strane državnog i crkvenog života.

Bizant se našao pred znatnim zadacima, kada su se u slavenskom svijetu, u Rusiji, Moravskoj i u južnoslavenskim zemljama, otvorila nova pitanja, koja su, kad bi se njima ozbiljno pozabavio, mogla ojačati njegovu moć na Istoku. G. 800. Rusi se prvi put pojavili pred Carigradom, opkoliše grad, poharaše okolice. To je bio jedan iz broja rušilačkih ratnih pohoda Rusije na zemlje bizantinskog carstva kraj Crnoga mora i na sam Carigrad u 9. i 10. stoljeću. Car i patrijarh ostvariše obranu, a Rusi se, prema Ivanu Diaconu, tajniku dužda Petra II Orseola, vratiše »cum triumpho«. Narod je ustrajao u uvjerenju da svoj spas duguje Majci Božjoj. Odsad Bizant razvija svoje blagotvorno misijsko djelovanje u krugu Kijevske Rusije ili države Rjurikovića, koja je nastala u krajevima oko Dnjepra i u susjednim područjima. U 9—11. stoljeću država je postepeno jačala već po svom geografskom položaju; Bizant na jugu, Kazarsko kaganstvo na istoku, Skandinavija na sjeveru. Susjedstvo Kijevske Rusije i Bizanta imalo je presudan uticaj na razvoj prilika u istočnim Slavena.

Osvježilo odnosi između Bizanta i Kazara. Kazari šalju u Carigrad poslanike, traže učitelje kršćanske vjere. Bizant im šalje filozofa Konstantina; ovaj uzimlje sa sobom brata Metodija. Nitko bolje od njih nije mogao zastupati kršćansku vjeru i kulturu nasuprot židovskim i arapskim nastupima. Ova misija bila je kudikamo znatnija od pređašnje Arapima.

Bizant se, kad je Crkva već poprimila veliko značenje u političkom i društvenom životu, vješto poslužio neobičnim sposobnostima svete braće u svoje političke i diplomatske svrhe. Ali oni su sada, kao i dosad, služili samo kršćanstvu i njegovu širenju i jačanju među mladim narodima. Dostojna će ta njihova djelatnost zauzeti još širi zamah u slavenskom svijetu.

Put Kazarima vodio je Konstantina u veliki trgovački lučki grad Herson na Krimskom poluotoku. Tu se Konstantin поближе upoznao sa židovskim jezikom, posebno samarijskim narječjem. Moguće da je poslije, kad je sastavljao slavensku glagolicu, uzeo iz samarijskog pisma koje slovo, npr. š. U Hersonu je našao gotški prijevod Evandjelja i psaltira, za koji njegov »Životopis« kaže da je bio napisan »ros'ky pismeny«. Naučio je i taj jezik, ali teško da bi se, sastavljajući glagolicu, bio poveo za gotskim pismom i da bi gotški prijevod utjecao na staroslavenski. Ali samarijske i gotske knjige jamačno su pridonijele širenju njegova vidika.

Na tom putu Konstantin je na jednom otoku u zalivu kod Hersona našao moći mučenika Klimenta, po predaji rimskog pape Klimenta, četvrtoga nasljednika sv. Petra (oko g. 90—101). Ponio ih sa sobom u Carigrad, odatle u Moravsku, poslije u Rim. Pronalazak je, prirodno, bio vrlo značajan. Sam je Konstantin o tome sastavio tri spisa; sačuvao se samo izvadak iz jednoga u tzv. rimskoj legendi »Vita cum translatione s. Clementis«, od koje postoji kasniji crkvenoslavenski prijevod »Slovo na prenesenije pre-slavnoga Klimenta«. Na grčkom jeziku pobilježio je svoju raspravu o vjerskim pitanjima s učenim Židovima, kad su on i brat putem prema Kerčkom tjesnacu došli do hazarskog hana. Taj je sastavak Metodije preveo na staroslavenski, od čega se izvadak sačuvao u Konstantinovu životopisu.

U Carigradu, kamo su se sv. braća vratila preko Hersona, ostaje Konstantin kod crkve Dvanaest apostola; vratio se ovjerenčan novom slavom. Uspješno raspravljanje kod Hazara imalo je za posljedicu, da se krstilo

dvjesta hazarskih prvaka, a zahvalan han pustio na slobodu grčke zarobljenike, kad Konstantin nije htio primiti ponuđenu nagradu. Naučivši židovski jezik, razriješio je dotad nepročitan židovski i samarijski napis na »Salamunovu vrču« od dragog kamenja u crkvi Božje mudrosti. Sticanje novih prijatelja Bizantu je mnogo značilo.

Prije odlaska Hazarima Konstantin je proboravio neko doba na maloazijskom redovničkom brdu Olimpi, kamo je došao i Metodije kad je napustio vojnu i upravnu službu. Nakon obavljene misije vratio se tamo kao iguman manastira Polyhronion.

III

Vrlo zamašan zadatak postavio je pred sv. braću moravski knez Rastislav (846—870) kad je negdje g. 862. poslao u Carigrad caru Mihajlu poslanike, koji ga obavijestiše, da se njegov narod odrekao poganstva, ali bi trebao učitelja, koji bi mu na njegovu jeziku tumačio pravu vjeru. Slavenke legende, čije navode potvrđuju svjedočanstva isprava, a time im i određuju vrijednost, obrazlažu knežev korak time, da su svećenici iz Italije, Grčke i Njemačke svojim učenjem unosili zabunu među jednostavne Slavene. Tome bi trebali stati na put učitelji, koji bi im pravu vjeru prikazali na njihovu jeziku. Uz to ne taje njegovu želju da dobije i biskupa. Nije se, dakle, radilo o tome da misionari započnu djelo širenja kršćanstva, nego da ga utvrde na način, kako drugi nisu to mogli učiniti.

Dok je u Moravskoj poganstvo bilo još u naponu, počele su sjati zrake kršćanstva, koje su dopirale s istoka i zapada. Spominje se da se g. 845. u Regensburgu krstilo četrnaest čeških knezova, a petnaest godina prije posvetio je salcburški nadbiskup Adaham u Nitri prvu kršćansku »svetinjnu«. Rastislavov prethodnik Mojmir oko g. 850. bijaše osnovao Velikomoravsku državu.

Sedam godina prije Mojmirova nastupa (843) Verdunski ugovor podijelio je carstvo Karla Velikoga na tri dijela. Ljudevit Njemački (843—877), koji je Rastislavu utro put do prijestolja, dobio je srednji dio, na kome je nastojao oživiti osjećaj uzajamnih veza između plemena, koja su dosad bila slabo povezana. Napao je Moravsku, poslije Češku; svojim dugim neuspješnim ratovima nije ništa pridonio jačanju kršćanstva. To nije moglo ostati sakriveno ni Rastislavu ni Bizantu. Opasnost pretežnog upliva franačkog svećenstva na jednoj strani, a franačko-bugarskog opkoljavanja na drugoj sklonila su Rastislava da se obrati Carigradu. Time je Bizantu pružio priliku da razvije svoj upliv u novoj, udaljenoj zemlji i da stegne obruč oko Bugarske.

Rastislavovu molbu iznese car pred vijeće. Izbor pade na Konstantina, koji već bijaše pokazao svoju veliku spremu za misijski posao. A uz to on i brat bijahu Solunjani, a »Solunjani svi čisto slavenski — ‚sloven’sky‘ — govore«. Ne zato što je bio »umoran i bolestan, nego zbog nesigurnosti, da li Moravljani »imaju pismo za svoj jezik«, skanjivao se Konstantin preuzeti tu novu, tešku dužnost. Bog će mu dati da ga složi, umirivao ga je car. Sve to, s mnogo pojedinosti, spominju slavenski životopisi sv. braće, a životopis Konstantinov dodaje, da se, po svom običaju, on sa svojim pomoćnicima molitvom utekao Bogu i Bog mu je dao da sastavi pismo pa

je stao pisati evanđeosku besjedu riječima iz Ivanova Evanđelja 1, 1: »Iskoni bje slovo, i slovo bje u Boga i Bog bje slovo«, kojima započinje *Assemanovo* ili *Vatikansko izborno evanđelje*. Zove se izborno ili nedjeljno jer je evanđelje izabrano po nedjeljama, a vrlo lijep je glagoljski prijepis staroslovjenskoga evanđelistara, koji je najstarija prevedena staroslovjenska knjiga.

Staroslavenski prilog »iskoni« u citatu iz Ivanova Evanđelja javlja se u dvjema knjigama, štampanim u Senju u 16. st., u »Naručniku« (1507) i u »Korizmenjaku« (1508). Lekcionar fra Bernardina Spilčanina, najstariji hrvatski štampani lekcionar (1495), ima čakavski oblik »počalo«, a tako i Zadarski lekcionar iz 15. st. (u počali i u počalo); lekcionar Dubrovčanina Nikole ili Nikše Ranjine (1508) ima na ovom mjestu »u početak«.

Pronalazak ili, recimo, sastavljanje slavenskog pisma, na njima svojstven legendaran način, složno ističu oba slavenska životopisa sv. braće. To potvrđuje spis o pronalaženju moći sv. Klimenta, koji kaže, da je Konstantin, kad je krenuo u Moravsku, uzeo sa sobom »evangelium in eorum (tj. Moravljana) linguam a Philosopho praedicto translata«. Dalje anonimni spis »De conversione Bagoariorum et Carantanorum«, kojim su nje-mački svećenci g. 871. htjeli dokazati, da je Panonija oduvijek potpadala pod salcburšku nadbiskupiju (»quidam Graecus Methodius nomine inventis Sclavinis litteris...«) i bula pape Ivana VIII g. 880. »Industriae tuae« knezu Svatopluku. Svojom vrhovnom svećeničkom vlašću odobrava papa slavensko pismo, koje je izumio Konstantin, i sve, što je njime na slavu božju napisano. Njegove su riječi: »Litteras denique Sclaviniscas a Constantino quondam philosopho repertas, quibus Deo laudes debita resonant, iure laudamus.«

Chrorizac Hrabar na početku 10. st. brani slavensko pismo tako, što ističe, da su Grci zadugo pisali feničkim slovima, a svoje su pismo postepeno dobili od više ljudi, dok je sam Konstantin, po uzoru na grčka slova, stvorio za Slavene svojih 38. S potpunim se pravom Hrabar navraća na feničko pismo, majku gotovo svih kulturnih naroda, a ispravno napominje, da je Konstantin pismo slavenske riječi sastavio »po činu grč'skyh pismen«.

Ta je, recimo, vjerojatnost, vrlo bliza onome, što kažu legende, da je Konstantin, pred odlazak u Moravsku, »sastavio« slavensko pismo. S time se ne kosi ni činjenica, što približno jednako stari izvori govore o postojanju dvaju slavenskih alfabeta. Jedan je, znamo, *ćirilski*, koji se u tolikoj mjeri podudara s grčkim uncijalnim pismom, da se na prvi pogled, slavenski rukopisi 11. stoljeća teško razlikuju od grčkih. Drugi je *glagolica*, čije se ime javlja već u 14. st. Dosljedno je udešena prema grčkom minuskulnom i kurzivnome pismu, koja su u Slavenu bila u uporabi prije sv. Ćirila. Konstantin, čovjek visoke obrazovanosti, umio se obazreti na pisma bližeg istoka, na armensko, georgijsko, hebrejsko, mijenjati i slagati grčke znakove, čak izmišljati nove, a da bi dao točno fonetsko pismo za njemu i bratu svojstven govor ili narječje, kojim su govorili u roditeljskoj kući i sporazumijevali se sa Slavenima svoje okolice.

Takvu se tešku i, kad je o tome pobliže razmišljao, odgovornu poslu jamačno nije podvrgao, da bi najedanput sastavio pismo u dvostrukom obliku, nego ono, koje treba smatrati starijim, glagolicu. Mlađe, ćirilicu, kasnija su pokoljenja spojila s Ćirilovim imenom i smatrala je neprocjenjivom ostavštinom blagoslovljena rada svete braće. A slavenska filologija ne štedi ni truda ni muke da u škakljivo pitanje o postanku slavenskog pisma unese što više svjetla. Na tom trnovitom putu ona se kadšto sukobljuje s ne baš samo bezazlenim predrasudama. Iz činjenice, da spis o pronalaženju moći sv. Klimenta sa strane sv. Ćirila, koji, dakle, govori samo o jednom odsjeku iz Konstantinova života i djelovanja spominje njegov slavenski prijevod Evandjelja, a izričito ne i sastavljanje pisma, htio bi se izvesti zaključak, da on kod toga nije imao posla, da su znakovi za pismo postojali već prije njega i da ih je on samo upotrijebio. Dosta je i to, što se napominje, da je Konstantin donio u Moravsku moći sv. Klimenta i slavensko Evandjelje i da je zbog toga bio primljen s čašću i veseljem.

S ovakvim ograničenjem kratka, ali stvarna vijest ovoga spisa teško bi se mogla dovesti u sklad s podacima slavenskih životopisa sv. braće, s bulom Ivana VIII, s raspravom crnorisca Hrabra i s podatkom *Ljetopisa popa Dukljanina*, koji kaže: »I tako sveti muž Kostanc naredi popove i knjigu hrvacku i istumači iz grčkoga knjigu hrvacku: istumači evanjelja i sve pistule crikvene, i tako staroga kako novoga zakona, i učini knjige s papinim dopušćenjem, i naredi misu i utvrdi zemlju u viru Isukrstovu.« (U latinskoj redakciji stoji: »Itaque Constantinus, vir sanctissimus, ordinavit presbyteros et litteram lingua sclavonica componens, commutavit evangelium Christi atque Psalterium et omnes divinos libros veteris et novi testamenti de graeca litera in sclavonicam).

IV

U prvoj polovici g. 863. krenu Konstantin s pismom i darovima za kneza Rastislava i s bratom Metodijem u Moravsku. Pismo i darovi, koje spominje Konstantinov životopis, nisu važna stvar; može biti samo uobičajen način opisa poslanstva, kakav je bio i kad je bila riječ o Arapima i Hazarima. Bit će blizu istini, da su sv. braća došla u svoje odredište s nekoliko mladih ljudi i s gotovim predradnjama. Budući da je slavenska služba božja bila omiljena narodu, oni su polučili i svoj prvi znatni uspjeh, sada ne više u krugu, koji je bio na dohvatu Bizanta, nego u novoj, slavenskoj sredini. Da je radosit obuzeala Moravljane kada su ugledali moći sv. Klimenta, spis o njihovu pronalasku, vidjeli smo, nije mogao prešutjeti.

Naskoro započe borba protiv slavenske službe božje; nastavlja se ne samo do smrti sv. braće, nego traje dalje, prema postojećim prilikama i u različitim oblicima, sve do naših dana. Uzbuniše se njemački svećenici, navikli da se kod obreda služe latinskim jezikom; istupaju s tvrdnjom, da u slubi božjoj mogu postojati samo tri jezika, židovski, grčki i latinski, koji su označivali Isusa, kad je bio raspet na križu. Životopisi sv. braće nazivaju ih »trojezičnicima«. Prilike nakon podjele u Verdunu, iako ona označuje početak Evrope, slične onoj naših dana, nisu bile dugog traja-

nja, a, baš svojom nestalnošću, raznovrsnim nastojanjima, i slagale su se s težnjama protivnika slavenskog jezika. Sv. braću čekali su novi zadaci. Svoje učeničke oni sami nisu mogli zarediti; hijerarhiju im je mogao dati Carigrad ili Rim. Vodeći računa o prilikama na novom području svoga djelovanja — u Moravskoj su, bez biskupske časti i vlasti, proboravili tri godine i četiri mjeseca — izabraše Rim, odakle im stiže poziv pape Nikole I (858—867), da dođu k njemu.

Na putu za Rim svratiše se u slovensku Panoniju knezu Kocelju (861—874). On ih lijepo primi, zadrža neko doba kao goste u svome gradu na Blatnom jezeru, zavoli slavenske knjige, sam nauči slavensko pismo, pa se ovo, već sada, na jedan ili drugi način, širilo u smislu prema jugu. I poslije se Kocelj, za čitava svog života, pokazao zaštitnikom djela sv. braće. U Veneciji, prije Rima, Konstantin je na dugo i široko raspravljao s »trojezičnicima«, biskupima, svećenicima, redovnicima, koji su, kako kaže njegov životopis, navalili na nj »kao gavrani na sokola«. Počeše s pitanjem: kako je mogao za Slavene sastaviti knjige, kad to nije, prije njega, nitko učinio, ni apostoli, ni rimski papa, ni bogoslov Gregorij, ni Jeronim, ni Augustin? Njihovu je nauku pobio Konstantin navodima iz Sv. Pisma, ali je i dodao, da zna za mnoge narode koji imaju svoje knjige, daju Bogu hvalu na svojim jezicima i redom ih je nabrojio.

Neki bi htjeli, da se to dogodilo u Rimu, a Konstantinov životopisac da je premjestio u Veneciju. Moguće. Ali prve ustanske i najstarije ustavne osnove došle su u Veneciju iz Bizanta i taj je grad bio za Bizant vrlo važna zapadna točka, iako je, u vjerskom smislu, potpadao pod patrijarha Akvileje, gdje od 850. godine neprekidno do 1435. stoluju njemački patrijarsi. Potkraj 8. st. i na početku 9. potpadaju pod franačku vlast najprije panonska Hrvatska, zatim i dalmatinska. Iz Akvileje dolaze u ove krajeve ponajviše franački misionari u svrhu pokrštenja Hrvata. Na području akvilejskog patrijarhata u istočnim Alpama, koje od 6. st. bijaše naselili Slovenci, kršćanstvo je širila salcburška crkva. Prilike u hrvatsko-slovenskoj sredini jamačno nisu izbjegle pronicavu pogledu sv. braće. Ono, što su najprije saznali od kneza Rastislava, izbliza su mogli promatrati u Moravskoj, a upotpuniti spoznajom o tome, kako se kršćanstvo širilo među južnim Slavenima, odakle može doći opasnost, a odakle blagodat za kršćanstvo u slavenskoj sredini.

Za boravka sv. braće u Veneciji, gdje su se, kao u Bizantu, redale urote i unutarnje pobune, u Carigradu, za krvava prevrata, propade frizijska dinastija. Ljubimac Mihajla III Vasilije iz jedne armenske obitelji, kioja se bijaše nastanila u Makedoniji, ubije g. 866, po carevu pristanku, svoga protivnika, careva ujaka Bardu, zatim samoga cara Mihajla i sam se proglasi za cara kao Vasilije I (867—886). S novom dinastijom započe doba sjaja, napretka i slave, koja potraja stotinu i pedeset godina.

Bugarska, na koju se kadšto, usprkos pomanjkanju pouzdanih vijesti, pomišlja kao na kraj, u kome bi sv. braća bila započela s radom na pokrštenju naroda, a podjedno, u tu svrhu, i prevodenjem Sv. Pisma na slavenski jezik, zauze, uoči carigradskog prevrata, važno mjesto u odnosima između Carigrada i Rima. Preuzimanjem kršćanstva stala je na čvrst državni i kulturni temelj. Ali, kad se, u tu svrhu, obratila Francima, Bi-

zant je pošto-poto htio osujetiti pristajanje Bugarske Franačkoj državi, a, u nastavku toga, i Rimu. Zahtjevima Bizanta bugarski se knez Boris nije mogao oduprijeti. Od Bizanta primi krštenje, a podjedno i kršćansko ime Mihajlo, ime bizantinskog cara, koji mu je kumovao na krštenju (864). Grčko svećenstvo uze u svoje ruke pokrštenje naroda, a podjedno i organizaciju bugarske crkve; državno i narodno ujedinjenje, kulturno uzdizanje, širenje i jačanje Slavenstva brzo se ostvarivalo. Ali je postojala opasnost, da bugarska crkva, preko grčkog biskupa, bude priključena patrijarhatu u Carigradu. Boris-Mihajlo imao je u vidu potpunu samostalnost svoje mlade crkve pod vodstvom vlastitog patrijarha, odvratio se od Bizanta i svoj pogled upravio na Rim.

Baš u isto doba, kad je Nikola I sjedio na stolici sv. Petra, 858—867, Focija je, po prvi put, bio patrijarh. Otrgnuti bugarsku crkvu Bizantu i dovesti je pod jurisdikciju Rima, bio je za Nikolu I zamašan korak u ostvarenju velikih ciljeva u istočno-slavenskom svijetu. Nesmetano kretanje bizantinske crkve u tom istom svijetu za Focija je bilo životno pitanje bizantinskog carstva, a za njim je stajalo čitavo državno vodstvo. Buknuo je spor, zaoštrio se — tijekom događaja dobro je poznat — i doveo do crkvenog raskola god. 876.

Iako su ovi događaji, možda, bacili svoju sjenu na misionarski rad sv. braće, oni ga nikako nisu skrenuli s njegove smjernice, da se nepokršteni narodi dovedu u krilo kršćanstva i da ono uhvati što čvršći korijen u jedva pokrštenih. Konstantinovoj pažnji neće biti izmakao odlučan istup Focija, njegova učitelja, kojega je cijenio i poštovao, ali nije propustio da mu zamjeri knjivudastu nauku, kojom je htio iskušati teološko znanje svoga protivnika patrijarha Ignacija. Pitanje »jedne jedine riječi« — »filioque« — imalo je, zacijelo, više značenja nego što bi se očekivalo na prvi pogled. Ali u očima slavenskih misionara, koji su svoj blagotvorni rad već obavljali, uz izmjenične okolnosti, u raznim stranama svijeta, od osobitog značenja bijahu zamisli pape Nikole I, odlučna zastupnika načela papinskog primata, a koji je prema franačkim biskupima nepokolebljivo isticao osnove kršćanskog morala.

Saznavši papa za Konstantina, priča njegov životopis, pozva ga k sebi. Ali je Nikola I umro 13. studenoga 867. Sv. braću svečano je dočekao njegov nasljednik Hadrijan II (867—872), u prvom redu zbog toga, što su sa sobom nosili moći sv. Klimenta. Odobrio je slavenske knjige, dopustio da se služba božja na slavenskom jeziku odsluži u crkvi sv. Petra i naredio da dva biskupa, Formozo i Gauderik, zaredi za svećenike moravske učenike sv. braće. Slavenska služba božja služila se i u drugim rimskim crkvama. Imena ovih crkava i osoba potpuno se slažu s historijskim činjenicama. Već to jasno dokazuje, da ne može biti sumnje o potvrdi slavenske liturgije sa strane pape, iako papino pismo iz g. 869. knezovima Rastislavu, Svatopluku i Kocelju, koje donosi slavenski Metodijev životopis, ne bi bilo autentično u svim svojim dijelovima. Izričitu potvrdu slavenske službe božje stavlja izvan svake sumnje bula pape Ivana VIII g. 880.

Sv. braća nisu trebala pred novim papom kriti svoje misionarske uspjehe. Legati, koji su u Bugarskoj ulagali sve svoje sile, da je privedu

na stranu Rima, jamačno su slali u Rim izvještaje o plodnom radu sv. braće u krugu Bizanta. A od njih samih bit će papa saznao kako je slavenski jezik u liturgiji mnogo pridonio jačanju kršćanstva u Moravskoj. Vjerojatnost svemu tome daje osnutak panonske nadbiskupije, koji je trebao dovesti do sukoba s bavarskim biskupima i franačkom državom.

Godinu 868. provedoše sv. braća u Rimu; zamašni zadaci nisu im dopuštali da stoje prekrštenih ruku. Ali Konstantin oboli, stupi u grčki samostan i uze grčko ime Kyrillos (Ćiril) ugledavši se, možda, u Ćirila Jeruzalemskog (315—386), biskupa jeruzalemskog, crkvenog učitelja i mučenika, koji je duboko prodro u smisao sv. sakramenata, ili Ćirila Aleksandrijskog (+444), aleksandrijskog patrijarha, pisca dogmatskih, apologetskih, egzegetskih djela, homilija i pisama. Umre 14. veljače 869. Teško bolestan, priča Metodijev životopis, i kad je već osjećao da će umrijeti, a da nije dovršio započeto djelo, pozove brata da ga on nastavi. »Evo, brate, kaže Ćiril na umoru, zajednički smo orali istu brazdu. Ja padam na njivi pošto sam dovršio svoj dan; ti vrlo voliš svoju goru (tj. Olimp). Nemoj, radi gore, ostaviti svoju nauku, a da bi postigao potpuno spasenje.«

Pogreb, po papinu nalogu, a kako napominje Ćirilov životopis, imao je biti onako svečano priređen, kako se priređuje samom papi. Metodij iznese pred papu želju majke, da bi onoga, koji bi od braće prvi umro, drugi prenio u samostan, gdje će i on biti pokopan. Papa da svoj pristanak. Ali rimski biskupi podsjetišu, da je sam Bog Ćirila, pošto je propuтовao po mnogim zemljama, doveo u Rim, ovdje primio njegovu dušu, pa treba da kao častan muž bude pokopan u tom gradu. Na to papa, ne držeći se rimskog običaja, naredi da se pokopa u njegovu grobu u crkvi sv. Petra. Metodij, kad mu nije bila uslišana prva molba i nije mu bilo predano bratovo tijelo, zatraži da bude pokopan u crkvi sv. Klimenta, s čijim je moćima došao u Rim. I tako je, po papinu pristanku, bilo učinjeno.

Bazilika sv. Klimenta, koju spominje već sv. Jeronim u 4. st., s umjetničkog i arheološkog gledišta jedna je od najznačajnijih rimskih crkava. Gotovo zakopana pod golemim ruševinama za strašnog normanskog požara 1084, bila je obnovljena u 12. st. Iskopavanja u 19. st. izneseše na vidjelo podzemnu baziliku, pa i jednu staru fresku, koja prikazuje Kristov sud sv. Ćirilu. Freske u jednoj kapelici u gornjoj crkvi prikazuju neke događaje iz života svete braće; izgrađene su g. 1886. na poticaj i trošak biskupa Strossmayera.

Papinske počasti, iskazane sv. Ćirilu kod njegova pogreba, ne spominje samo njegov slavenski životopis, nego i spis o pronalaženju moći sv. Klimenta. On, naravno, nije mogao prijeći preko toga kad sveti apostol nije štedio ni truda ni muke, da, s Božjom pomoću, izvrši tako zamašno bogoljubno djelo. Velik ugled, koji je sv. Ćiril uživao u Rimu, potvrđuje i suvremeni rimski bibliotekar Anastazije (+886), koji naglašava da je bio čovjek »svetoga i apostolskoga života«. »Presvetim ljudima« (viri sanctissimi) označio je sv. braću papa Leon XIII u svojoj enciklici g. 1880. »Grande munus« objavljenoj u povodu proslave njihove 1000-godi-

šnjice. A biskup Strossmayer je, tim povodom, podsjetio Slavene, da »svi bez razlike štuju i časte svete svoje apostole Ćirila i Metoda«.

Već u svojoj ranoj mladosti sv. Ćiril (Konstantin) nije samo čitao nego je čak i učio naizust dotjerana djela — *Homilije i Pjesme* — teologa sv. Grgura Nazianskog (328—389), biskupa u Sasimi, Naziani i Carigradu. U svom oduševljenju za nj kaže: »O Grgure, tijelom čovječe, a duhom anđele! Ti, koji si tijelom čovjek, pojavio si se po duhu anđelom; tvoja usta, kao jedna od serafskih slave Boga, a svijet prosvjetljuju objavljivanjem prave vjere. Primi i mene, koji s ljubavlju i pouzdanjem dolazim k tebi; budi mi učitelj i prosvjetitelj.« Riječi kao da su bile proročanske. Grgura Nazianskog znanost naših dana označuje jednim od najplodnijih i najznačajnijih pjesnika svoga doba, ličnošću neobično bogata unutar-njeg života, istaknutim predstavnikom kršćanskog četvrtog stoljeća. Pored sv. Grgura Nazianskog i njegova mlađeg suvremenika carigradskog patrijarha sv. Ivana Zlatoustog (344. ili 347—407) sv. Ćiril je ustrajao u uvjerenju da Biblija ili Sveto Pismo dođu do prikladne primjene u životu mladih naroda, kojima je trebalo nepokolebljive smjernice.

Slavenski životopis sv. Ćirila, kao i onaj sv. Metodija, prožet je navodima iz Biblije, veličanstvene knjige, koja je svojom jednostavnošću već u doba sv. Grgura Nazianskog, Ivana Zlatoustog i slavenske sv. braće dostigla stupanj savršenosti. Od tada do danas pristupačna je svakome, tko joj odano pristupi; dubokih misli u njoj će pronaći i ozbiljan mislilac. Biblijskih navoda ima u životopisu sv. Ćirila šezdeset i pet na broju; četrdeset i jedan iz Staroga Zavjeta, dvadeset i četiri iz Novoga.

Kako životopis poslanje sv. braće smatra Božjom brigom za spas Slavena, odmah na početku donosi navod iz prve poslanice Timoteju: »Bog koji hoće da se svi ljudi spase i dođu do potpune istine« (2, 4). Upotpunjuju ga riječi iz Ivanova Evanđelja 10, 27: »Moje ovce slušaju glas moj. Ja ih poznajem, i one idu za mnom. Ja im dajem život vječni.« Kad mu je bilo sedam godina, Konstantin je sanjao da mu je strateg ponudio da odabere jednu od lijepih djevojaka njegovog grada, a on da se odlučio za onu, koja se zvala Sofija (t. j. mudrost). Roditelji, kad im je ispričao san, odobre njegov izbor i dodadu opomenu iz Izreka 6, 20: »Sine moj, čuvaj zapovijedi oca svoga i ne odbacuj nauke majke svoje.« A za mudrost reći će životopisac da je »sjajnija od sunca« (Mudrost 7, 29).

U odgovorima na pitanja i zamjerke muslimanskih Saracena Konstantin ne propušta da istakne ljubav prema neprijateljima, Isusovu zapovijed učenicima da ljube jedan drugoga kao što je on ljubio njih i uzvišeno načelo, da nema veće ljubavi nego položiti svoj život za svoje prijatelje (Mat 5, 44; Luka 6, 27—29; Iv 15, 12—13). Osnovu raspravljanju sa židovima i Saracenicima daje, prirodno, Stari Zavjet. Konstantin ih upućuje na savez Boga s Abrahamom (Postanak 17, 1—13), na Božju prijetnju: »Proklet bio čovjek koji ne poslušaj riječi Saveza ovoga«, na značenje novoga saveza (Jeremija 11, 3; 31, 31—33), na nagradu za poslušnost Bogu (Ponovljeni zakon 11, 22—24), na Zaharijinu objavu Mesijina dolaska (Zaharija 9, 9—10) i na koješta drugo, pa da završi tvrdnjom, kako se ispunilo Izajijino proročanstvo da će »djevica začeti i roditi sina i da će mu nadjenuti ime Emanuel« (Izaija 7, 14; Miihej 5, 1—3; Matej

1, 23; 2, 6) i kako je sam Isus zagovarao borbu protiv poganskih običaja i krivih učitelja (Ponovljeni zakon 14, 7:8; Titu 1, 13).

Nauku o presvetlom Trojstvu, u koju Konstantin bijaše duboko pro-nikao kad se ugledao u njezine najizrazitije predstavnike sv. Vasilija Velikog i Grgura Nazianskog, obrazlagao pred muslimanskim Saraceni-ma. Podsjećao ih na *Kur'an*, po kome Muhamed očituje da je sam Duh Sveti dao djevići sposobnost da začne i rodi sina. A i oni polazahu od svoga *Kur'ana* kad ga pitahu zašto se kršćani ne klanjaju Muhamedu, koji je u svojim knjigama vrlo hvalio Krista, spominjao da se rodio od djevice, označivao ga velikim prorokom i isticao da je oživljavao umrle, ozdravljao bolesne (sura 3, 35, 48; 19, 17, 27). Konstantin odvrća riječima proroka Danijela, da je samo Bog odredio tijek ljudskog zbivanja.

U opisu boravka i djelovanja sv. braće u Moravskoj, gdje je jezgra čitava problema bilo slavensko bogoslužje i evanđelje na slavenskom jeziku, Konstantinov životopis donosi, razumljivo, gotovo samo navode iz Novoga Zavjeta. Prije odlaska, kad je Konstantin bio u sumnji što će biti alko Moravljani nemaju skova za svoj jezik, car ga tješi da će mu Bog pomoći da ih sastavi upućujući ga na Mat. 7, 7 i Luku 11, 9: »Molite i dat će vam se! ... Svatko tko moli, prima.« Carevo pismo knezu Rastislavu, imajući u vidu blagodat Slavena, počinje riječima 1 Tim 2. 4: »Bog ... koji hoće da se svi ljudi spase i dođu do potpune spoznaje istine.«

U Moravskoj su sv. braća naučila svoje učenike dijelovima službe Božje i, prema Izaiji 35, 5, »ušli se gluhih otvoriše«. Nerazrješivost ženidbe zagovora Konstantin Mat 19, 6: »Što je Bog sjedinio, neka čovjek ne rastavlja.« Brojni su navodi iz Psaltira, iz Evanđelja po Mateju, Marku, Luki i Ivanu, iz prve poslanice Korinćanima i iz one Filipljanima, kojima pobija tvrdnje svojih protivnika u Veneciji, kao što je pobijao tvrdnje onih u Moravskoj, da je pravo slaviti Boga samo hebrejskim, grčkim i latinskim knjigama, a ne slavenskim. Čitamo na pr.: »Sva zemlja neka ti se klanja i neka ti pjeva, neka pjeva tvom imenu« (Psl 65, 4), »Jao vama, književnici i farizeji, licemjери jedni, koji pred ljudima zatvarate vrata kraljevstva nebeskoga; vi sami ne ulazite u njega, niti dopuštate da uđu oni koji bi htjeli!« (Mat 23, 13—14), »Idite po svem svijetu i propovijedajte Radosnu Vijest svakome stvorenju! Tko bude vjerovao i pokrsti se, spasit će se; tko ne bude vjerovao, osudit će se. Ova će čudesa pratiti one koji budu vjerovali: pomoću mog imena izgonit će zle duhove; govorit će novim jezicima« (Mk 16, 15—17), »Jao vama, učitelji Zakona, jer ste odnijeli ključ spoznanja! Vi sami ne udoste a onima koji htjedoše ući zapriječiste« (Lk. 11, 52), »A svima koji ga primiše dade vlast da postanu djeca Božja« (Iv 1, 12), »Onaj koji govori tuđim jezikom izgrađuje sam sebe, dok onaj koji prorokuje izgrađuje Crkvu. Želio bih da svi govorite tuđim jezicima, a što više da prorokujete« (I. Kor 14, 4—5), konačno: »Da se Isusovu imenu pokloni svako koljeno ... i da svaki jezik prizna ... Gospodar je Isus Krist« (Filip 2, 10—11).

Životopis sv. Konstantina-Ćirila, »legenda« (lat. legere = čitati), jest, kao i onaj njegova brata sv. Metodija, u prvom redu povijest njegova života, zatim pričanje događaja, koji su se zbili u svezi s njegovim nastu-

pom, konačno odjek svečeva života i rada u njegovo doba i suvremeno shvaćanje svega toga. Pisan je pomnjivo i stvarno, bez pretjerivanja i uveličavanja. Njegovi su podaci uglavnom historijski vjerodostojni. Nije samo legenda namijenjena crkvenoj upotrebi nego i historijski izvor. Služi na čast istini. Sastavio ga je, jamačno, ili sam Metodij ili, pod njegovim uputama, jedan od bližih učenika sv. braće.

Slavenska liturgija i, njoj za volju, prevođenje Sv. Pisma Metodiju je dragocjen zapis pokojnog brata. S radom su počeli u rodnom kraju, po svoj prilici tako što su narječje, kojim su govorili u roditeljskoj kući, upotpunili prisvajanjem jezičnog blaga iz govora u okolici. Tako bi se, više-manje, i u ovom slučaju, kao i inače, književni jezik bio izgradio na osnovi jednog narječja iz južnoslavenske skupine, najbližeg nekim makedonskim govorima. Dva slavenska susjedna područja redovito su i u najužem jezičnom srodstvu; sastajanjem govornih osobina jedne i druge strane nastaju prelazna narječja. Zovemo ga *staroslavenski*, *staroslovjenski*, *staroslovenski*, a najbolje bi odgovarao naziv *starocrkvenoslavenski* ili, kraće, *crkvenoslavenski*. Ova se dva posljednja naziva svojim tačnim značenjem ne bi sasvim podudarala, ali razilaženja nisu od velikog zamašaja. Kadšto ga nazivaju i *starobugarskim* uz napomenu da je to slavenski jezik Bugara, a ne predašnji turski.

S južnoslavenskog područja dospio je, taj jezik, zaslugom sv. braće, u Moravsku, čije je slavensko pučanstvo s onim Češke i susjednih krajeva u 9. st. tvorilo zaciјelo, etničku i jezičnu cjelinu. Jezične su razlike bile tada uopće neznatne; moravska i slovačka narječja južni Slaveni mogu i dandanas lako razumjeti. S jezikom je sa slavenskog juga došlo na slavenski sjeverozapad i njegovo iskonsko ime *slovjen'sk* li, u prijevodu sv. braće, Evandjelja, Djela apostolska, Psalmi i druge knjige potrebne službi Božjoj, naročito sv. Misi. Što je u početku bilo u ograničenom opsegu i u početnom obliku sv. braća su upotpunjivala i dotjerivala u Moravskoj i, na putu u Rim, u krajevima u kojima su se duže zadržala i imala mogućnosti i poticaja da nastave rad. Filološki nadarenom sv. Konstantinu—Ćirilu jamačno nije umaklo koješta, što je pred njim iznio vjerski i crkveni život hrvatskih krajeva, a moglo poslužiti usavršavanju njegova *slavenskog* jezika. Taj je naziv u njegovo doba bio zajednički za svaki slavenski govor.

Kad bi koja dobra sreća obdarila slavensku filologiju ćirilometodskim prijevodom Sv. Pisma u njegovim prvim dvjema fazama, u prvoj od odlaska sv. braće u Moravsku g. 863. do smrti sv. Ćirila 869. i u drugoj od tada do Metodijeve smrti g. 885! Bezizglednost! A i u tom slučaju ne bi se staroslavenski jezik mogao smatrati majkom ostalih slavenskih jezika, kakvim su ga jednom smatrali s obzirom na njegovu visoku drevnost i poštovanje, koje mu se iskazivalo kao jeziku službe Božje. Moravska i Panonija kolijevka su slavenske liturgije, ali ne slavenskog jezika. Slika ili, bolje, gramatika staroslavenskog jezika izgrađuje se na osnovi prilično brojnih i opsežnih spomenika 10. i 11. stoljeća. A za doba prije njih širom su otvorena vrata raznolikim nagađanjima, koja, ako se kreću u krugu nepristrane znanosti, mogu dati nove poglede na ovo zamašno slavensko i svjetsko kulturno pitanje. Obradba starosla-

venskog jezika na osnovi postojećih izvora daje znatan poticaj i slavenskoj i indoevropskoj poredbenoj znanosti o jezicima.

Nastup svete slavenske braće, njihov veliki rad u korist Slavena jest najznačajniji događaj druge polovice 9. stoljeća. Da bi kršćanstvo u slavenskoj sredini uhvatilo što dublji korijen, Konstantin—Ciril nije štedio ni truda ni muke da prebrodi zamašne teškoće, koje su mu se suprotstavile kod prevođenja Sv. Pisma Novoga Zavjeta i liturgijskih tekstova. Iako bez predradnja, sjajno ih je svladao. Točnosti kod označivanja glasova njegovim pismom nema para. Prvi put se tada slavenski pisalo te je, s pomoću pismenosti, utrt put sudjelovanju Slavena u kulturnom razvoju čovječanstva. Da nije bilo »filologa« Konstantina, ne bi bilo ni staroslavenskog jezika, a bez njega bi u znanosti o jeziku slavenski jezici slabo stajali. Kako je renesansa prijekim okom gledala na *barbarski* srednji vijek, tako su, s 9. stoljeća, sveta braća i njihovo djelo, sad, više sad manje, dospijevali u pozadinu. Probuden smisao za kulturnu prošlost pokraj 18. stoljeća obasjao je to novim svjetlom istine i ljepote. Kulturna tradicija, posebno u ovom slučaju, jest i dandanas zalag slobodi.

Josip Nagy

LIČNOST I NJEZINE KRIZE U KNJIŽEVNOSTI

Poznato je da pisci opisuju život, odražavaju ga, ali ne uvijek pravo; katkada to čine i naopako. Pa ipak njihova slika svijeta najbliža je stvarnosti i njihov opis najautentičniji je odraz ljudskog života. Pravi stvaratelji, bez sumnje, zbiljski prilaze čovjeku i otkrivaju nepristrano njegovu svagdašnjicu. Kako je, međutim, život složena pojava, to će i njihova gledišta i aspekti biti raznoliki. Pokušat ćemo, apstrahirajući od drugih tema, izvući njihova mišljenja i analitičke osvrtne u pogledu ličnosti i njezina ostvarenja. Moram već sada naglasiti da najnovija književnost nije sklona oblikovanju karaktera i klasičnom tretiranju ličnosti.

Kao što i sam naslov pokazuje, dotakao sam se brojnih pisaca i njihovih gledišta, a nešto opširnije iznio sam stanovište Dudinceva i Sagane. Upravo zato što su njih dvoje izraziti predstavnici dviju struja i tumači velikog dijela današnjeg čovječanstva, uglavnom onoga koje traži svoj raj na zemlji: jedni u materijalnom progresu i socijalnoj ravnoteži, drugi u osobnoj sreći koja se pokorava samo zakonima nagona.

U biti dosta složena i tajnovita kao i sam čovjek — jer to i jest čovjek — ličnost se u životu očituje u šarolikom spektru mišljenja, htijenja, i djelovanja, u svijesti i volji svakog pojedinca. Iako pedagogija